

Akadémiai doktori értekezés tézisei

Vámos Péter

**Magyar–kínai kapcsolatok,
1949–1989**

Budapest, 2021

I. A doktori műben tárgyalt kérdéskör tudománytörténeti előzményei és a doktori mű célkitűzései

A doktori mű a Magyar Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság (KNK) kapcsolatainak történetét mutatja be a szovjet–kínai viszonyrendszer és a hidegháború nagyobb kontextusában. A munka elsősorban a diplomáciai kapcsolatok történetére koncentrálna, de kitér a gazdasági és a kulturális kapcsolatokra is.

A magyar–kínai kapcsolatok levéltári forrásokon alapuló kutatása az 1990 utáni „levéltári forradalom”-nak köszönhetően indulhatott meg. Az új hidegháború-kutatás eredményeként mind a Magyarország, mind a KNK bel- és külpolitikájának vizsgálata az érdeklődés középpontjába került. Kína vonatkozásában a birodalmi hagyományból és a nagyhatalmi törekvésekből adódóan elsősorban az amerikai–kínai és a szovjet–kínai kapcsolatok vizsgálata kapott új lendületet, de további relációk kutatása is megkezdődött.

Az 1990-es években kezdett kialakulni az a széles nemzetközi együttműködés, amely a szovjet tömb és Kína kapcsolatait a hidegháború kontextusába helyezve vizsgálja. Ebben a munkában több mint másfél évtizede kezdeményező és vezető szerepet töltök be. A 2000-es évek eleje óta létezik a szovjet tömb és Kína kapcsolataival foglalkozó kínai, orosz, amerikai és kelet-közép-európai történészekből álló, hosszú évek óta együttműködő, egymást segítő kutatóközösség. Az együtt gondolkodás eleinte konferenciákon valósult meg, majd közös és önálló publikációkban is tetten érhető.

A kutatás koordinálásában elsősorban néhány amerikai és kínai kutatóintézet játszik fontos szerepet. Ezek közül itt kettőt emelek ki. Az egyik a washingtoni Woodrow Wilson International Center for Scholars részeként működő Cold War International History Project (CWIHP), amely az összegyűjtött levéltári forrásokból digitális levéltárat is létrehozott. A Wilson Center Digital Archive (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/>) gyűjteményéhez számos magyar dokumentum lefordításával és közzétételével járultam hozzá. A CWIHP rendezvényein, konferenciáin rendszeresen részt veszek, több kötet és forrásközlés elkészítésében is szerepet vállaltam. A másik fontos kutatóközpont Kínában található. A Kínai Népköztársaság elsőszámú hidegháború-kutató intézménye a sanghaji Kelet-Kínai Tanárképző Egyetem (华东师范大学 Huadong Shifan Daxue) Hidegháború-kutató Központja (冷战国际史研究中心 Lengzhan Guojishi Yanjiu Zhongxin), amellyel több mint másfél évtizede folyamatos munkakapcsolatban állok. A központ alapítóigazgatója Shen Zhihua, Kínában az ő munkássága alapozta meg a szovjet tömb és Kína kapcsolatainak levéltári forrásbázison alapuló kutatását. Shen Zhihua az 1990-es évek elején a megnyíló moszkvai levéltárakban hatalmas mennyiségű dokumentumot

gyűjtött össze, amelyek egy részét kínaira fordította és kiadta, más részét pedig alapanyagként használta máig alapműnek számító munkáihoz. Hogy csak néhány forráskiadványt említsek: 2002-ben jelent meg a 苏联历史档案选编 *Sulian lishi dang'an xuanbian* (A Szovjetunió történetének válogatott dokumentumai) 34 kötetben, 2003-ban a 朝鲜战争：俄国档案馆的解密文件 *Chaoxian zhanzheng: Eguo dang'anguan de jiemi wenjian* (A koreai háború: oroszországi levéltárak titkosítás alól feloldott dokumentumai) három kötetben, 2015-ben pedig az 俄罗斯解密档案选编：中苏关系 *Eluosi jiemi dang'an xuanbian: ZhongSu guanxi* (Orosz levéltárak titkosítás alól feloldott válogatott dokumentumai: Kínai–szovjet kapcsolatok) tizenkét kötete.

Shen Zhihuával több projekten dolgozom együtt, amelyek közül kettőt a kínai állam is támogatott. Az egyik célja a kelet-közép-európai országok 1945–1990 közötti társadalmi átalakulásainak dokumentálása, a másiké pedig Kína és a kelet-közép-európai egykori szocialista országok kapcsolatainak dokumentálása és feldolgozása volt. Mindkét projekt vezetője Shen Zhihua volt, a nyolc kelet-közép-európai volt szocialista ország levéltári anyagait feldolgozó nemzetközi kutatócsoportot pedig én irányítottam. Munkánk egyik eredménye a 2019-ben kilenc kötetben megjelent 冷战与社会制度转新 – 东欧各国冷战时期档案文献编目 *Lengzhan yu shehui zhidu zhuanxin – Dong'ou geguo lengzhan shiqi dang'an wenxian bianmu* (A hidegháború és a társadalmi rendszer átalakulása: Kelet-európai dokumentumok katalógusa a hidegháború időszakából). A kapcsolattörténeti dokumentumgyűjtemény kilenc kötete szintén elkészült: 冷战年代的中国与东欧 – 苏东九国解密档案选编 *Lengzhan niandai de Zhongguo yu Dong'ou – SuDong jiu guo jiemi dang'an xuanbian* (Kína és Kelet-Európa a hidegháború éveiben – Válogatás a szovjet tömb kilenc országának titkosítás alól feloldott levéltári dokumentumaiból), azonban a kínai cenzúra a kötetek megjelenését egyelőre akadályozza.

A szovjet tömb és Kína kapcsolatai elsősorban a szovjet–kínai kapcsolatok összefüggésrendszerében értelmezendők. A szovjet–kínai viszony levéltári kutatáson alapuló feldolgozásai közül a legfontosabbak a már említett Shen Zhihua és munkatársai (többek között Li Danhui, Xia Yafeng, Niu Jun és Yang Kuisong) kötetei mellett Lorenz M. Lüthi, Sergey Radchenko, Austin Jersild és Jeremy Friedman munkái (Lorenz M. Lüthi: *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*. Princeton: Princeton University Press, 2008; Sergey Radchenko: *Two Suns in the Heavens. The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Stanford: Stanford University Press, 2009; Austin Jersild: *The Sino-Soviet Alliance: An International History*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2016; Jeremy Friedman: *Shadow Cold War: The Sino-Soviet Competition for the Third World*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2015),

de említésre méltó Jordan Baev bolgár nyelvű kötete is (*Другата студена война: съветско-китайският конфликт и Източна Европа*. София: Военно издателство, 2012).

Ami a szovjet tömb egyes országainak Kínával fenntartott kapcsolatait illeti, az elmúlt évtizedekben több forráskiadvány és feldolgozás is készült. Az NDK és Kína kapcsolatait a Werner Meißner által szerkesztett *Die DDR und China 1949 bis 1990: Politik - Wirtschaft - Kultur; Eine Quellensammlung* című kötet (Berlin: Akademie Verlag 1995.) dokumentálja, és Claudie Gardet *Les relations de la République populaire de China et de la République démocratique allemande (1949-1989)* című könyve (Bern: Peter Lang, 2000.) mutatja be a legalaposabban. Több könyv jelent meg az NDK és Kína kapcsolatainak egy-egy aspektusáról, többek között önálló szakkönyvben dolgozták fel az NDK és a KNK kulturális kapcsolatait (Martina Wobst: *Die Kulturbeziehungen zwischen der DDR und der VR China 1949-1990. Kulturelle Diversität und politische Positionierung*. Berlin: LitVerlag, 2004.) és az NDK részvételét Kína iparosításában (Konrad Herrmann: *Von Zementfabriken, Schiffs- und Waggonbau zum Technologietransfer. Über den Beitrag der DDR zur Industrialisierung Chinas*. Berlin: LitVerlag, 2021.). Kína és Románia kapcsolatait Romulus Ioan Budura egykori pekingi ösztöndíjas diák, 1990–1995 között Románia pekingi nagykövete irányításával a bukaresti külügyminisztérium kutatócsoportja dolgozta fel (Romulus Ioan Budura (szerk.): *Relatiile Romano-Chineze, 1880-1974. Documente*. Bucuresti: Ministerul Afacerilor Externe, Arhivele Nationale, 2007.; *Relatiile Romano-Chineze, 1975-1981. Documente I-II*. Bucuresti: Ministerul Afacerilor Externe, Arhivele Nationale, 2015.). Csehszlovák és lengyel vonatkozásban egy-egy részterület feldolgozása történt meg, többek között Aleš Skřivan és Margaret K. Gnoinska munkásságának köszönhetően, a diplomáciatörténetre fókuszáló, áttekinthető kapcsolattörténet még nem készült. Jugoszlávia és Kína kapcsolatainak levéltári forrásokra alapuló kutatása kapcsán elsősorban Jovan Čavoški munkásságát érdemes megemlíteni, Albánia vonatkozásában pedig Ana Lalaj, újabban pedig Elidor Mëhilli és Ylber Marku könyveit és tanulmányait.

Többek között a kezdeményezésemre indult meg a szovjet tömb és Kína kapcsolatainak több ország kutatóinak (elsősorban a fent említettek) együttműködésével zajló közös kutatása. 2010-ben az MTA TII-ben, 2011-ben pedig németországi ösztöndíjam idején Freiburgban rendeztünk nemzetközi konferenciát az Interkitről (a „testvérpártok” Kína-politikájának egyeztető fóruma a szorosán egyeztető szocialista országok állampártjainak részvételével). Munkánk egyik eredménye a szovjet tömb Kína-politikájának kutatásában alapműnek tekinthető CWIHP műhelytanulmány (*The Interkit Story: A Window into the Final Decades of the Sino-Soviet Relationship*; szerzőtársak: James G. Hershberg, Sergey Radchenko, David Wolff), amely kínaiul is megjelent. Az elmúlt másfél évtizedben konferenciákon,

tanulmánykötetekben, folyóirat különszámokban dolgoztuk fel a kapcsolatok egy-egy aspektusát. Ezek sorába illeszkedik a *Cold War History* című folyóirat különszáma, amelyet két német kollégával közösen szerkesztettem (Jan Zofka, Péter Vámos, Sören Urbansky (szerk.): *Beyond the Kremlin's Reach? Eastern Europe and China in the Cold War Era. Cold War History* 18, 2018/3). 2014-ben jelent meg a 新史料新发现：中国与苏东关系 *Xin shiliao, xin faxian: Zhongguo yu SuDong guanxi* (Új történelmi dokumentumok, új felfedezések: Kína és a szovjet tömb kapcsolatai) című kötet (szerk.: Huang Lifu, Wang Junyi [Vámos Péter], Li Rui; Peking, Zhongguo shehui kexue chubanshe, 2014.), amely az MTA Történettudományi Intézet és a Kínai Társadalomtudományi Akadémia Világtörténelmi Kutatóintézet közös kutatási projektjét lezáró konferencia anyagát tartalmazza.

A magyar–kínai kapcsolatok vonatkozásában munkám fontos magyarországi előzménye a Szobolevszki Sándor által összeállított és Vida István által szerkesztett *Magyar–kínai kapcsolatok, 1956–1959. Dokumentumok.* (Budapest: MTA Jelenkor-kutató Bizottság, 2001.) című kötet. A magyar–kínai kétoldalú kapcsolatok kutatását az akkor még az MTA-hoz tartozó Történettudományi Intézetben, a Glatz Ferenc által elindított Magyarország a szovjet zónában és a rendszerváltásban, 1945–1990 című kutatási program keretében kezdtem el. E kutatás eredményeként jelent meg többek között Borhi László magyar–amerikai kapcsolatokat bemutató és dokumentáló kötete és Kecskés D. Gusztáv kötete a magyar–francia kapcsolatokról. A magyar–szovjet kapcsolatok dokumentálásában és feldolgozásában Baráth Magdolna tölt be úttörő szerepet. Magyarországnak a hidegháborús hatalmi rendszerben elfoglalt helyét vizsgálja többek között Békés Csaba, Kalmár Melinda, Földes György és Rainer M. János. Munkáikban Kínát mindannyian érintik, de a magyar–kínai kapcsolatokkal a teljes korszakra kiterjedően egyikük sem foglalkozik.

Mivel az 1949–1989 közötti magyar–kínai kapcsolatok levéltári forrásbázison alapuló kutatásával rajtam kívül más eddig nem foglalkozott, mindezek fényében azt a célt tűztem ki magam elé, hogy feltárjam, dokumentáljam és feldolgozzam a Magyar Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság kapcsolatainak teljes négy évtizedét.

II. A doktori műben tárgyalt kérdéskör forrásai, a feldolgozásuk során használt módszerek

A munka rendszeres levéltári kutatásra épül. Közismert, hogy a hidegháború történetének levéltári forrásai – többek között a központi párt- és kormányzervek és az állambiztonsági szolgálatok iratanyaga – az egykori szovjet tömb országaihoz

hasonlóan a rendszerváltozást követően Magyarországon is kutathatóvá váltak. Mivel a magyar–kínai viszonyrendszer minden eleme a magyar–szovjet, illetve szovjet–kínai vonatkozások miatt kiemelt jelentőséggel bírt – különösen az 1960-as évektől, amikor a kínai nagyhatalmi politika egyre határozottabb kihívást jelentett a Szovjetunió és a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) nemzetközi kommunista mozgalomban betöltött vezető szerepére –, ezért Moszkva nyomására a magyar párt- és állami vezetés központi egyeztetési kötelezettséget írt elő minden Kínával kapcsolatos tevékenységet illetően. A koordináció központi állami szerve a Külügyminisztérium, pártvonalon pedig az MSZMP Központi Bizottságának Külügyi Osztálya volt. A munka forrásbázisát ennek megfelelően Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött pártiratok, valamint a központi állami szervek iratai adták. Egyrészt a magyar Kína-politika minden vonatkozásának koordinációjával megbízott Külügyminisztérium és a Külügyi Osztály iratanyaga (a kettő között jelentős átfedés van, a külügyminisztériumi iratok egy része ugyanis másolatban a Külügyi Osztály iratai között is megtalálható), de használtam az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában őrzött iratokat, valamint publikált forrásokat és a sajtót is. A kötet bevezető tanulmányában felhasznált kínai dokumentumok a KNK Külügyminisztériumának Levéltárából származnak.

Az olvasóban azonnal felmerül a kérdés, hogy miért csak az egyik fél szemszögéből mutatom be a történetet. Hol vannak a kínai dokumentumok? A válaszom az, hogy én örültem volna a legjobban, ha a doktori műben kínai levéltári forrásokat is közölhettem volna. A legújabb korra vonatkozó kínai elsődleges források, a kínai levéltárakban őrzött 20. századi dokumentumok nagy része azonban továbbra is titkos; nemhogy külföldi kutatók nem férhetnek hozzájuk, de még a korszak történetét kutatni kívánó kínai történészek sem. A császárkorban kialakult kínai történetírói hagyományt folytatva csupán azon kiválasztott történetírók tanulmányozhatják az eredeti iratokat, akik megírják a „hivatalos” történelmet, a bibliográfiai hivatkozásokat és levéltári forrásokra való utalásokat legtöbbször mellőző történeti munkákat. Ők „állítják elő” a nagyközönség és a nemzetközi közvélemény számára elsődleges forrásként szolgáló műveket és dokumentumgyűjteményeket.

A 2000-es évek elején a reform és nyitás politikája a kínai levéltárakat is elérte, aminek eredményeként néhány fővárosi és tartományi levéltár egyes, többnyire jól megválogatott dokumentumai a külföldi kutatók számára is hozzáférhetővé váltak. Valóságos áttörést jelentett, amikor 2004-ben Pekingben megnyílt a Külügyminisztérium levéltára. Első lépésként az 1949–1955 között keletkezett iratok egy gondosan kiválogatott részét szabadították fel. Ezt 2006-ban az 1956–1960 közötti dokumentumok kb. 40%-ának megnyitása követte. A tervek szerint 2008-ban az 1961–

1965-ös időszakból származó iratanyag egy részének felszabadítása következett volna, ám erre már nem került sor.

A 2004-ben a kutathatóvá tett iratokat az elsők között tekinthettem át. Megállapítottam, hogy a nyitás elsősorban szimbolikus tett volt, ugyanis többnyire a tartalmilag semleges, jórészt a korabeli sajtóban megjelent vagy teljesen jelentéktelen iratok esetében oldották fel a titkosítást, és az átminősített iratoknak is csupán a harmadát, összesen 4259 tételt lehetett kutatni, jórészt a Protokoll Osztály, a Sajtó Osztály és a Nemzetközi Szerződések Osztálya anyagát. Ráadásul a kutathatóvá tett iratokat csak digitalizált változatban lehetett elérni, és az olvasóteremben elhelyezett képernyőn az iratok titkosnak minősített részei feketével voltak kitakarva. Az olyan érzékenynek tekintett témák, mint a koreai háború vagy Tajvan kérdése pedig az első merítésből teljesen kimaradtak.

A Kínai Népköztársaságban az elmúlt években a levéltári kutatás lehetőségei folyamatosan romlottak. A 2010-es évek elejéig a kínai kutatók némileg jobb helyzetben voltak, mint a Kínában levéltári kutatást folytatni kívánó külföldiek, de 2012 után az ő lehetőségeik is beszűkültek. Azóta a kínai külügyi levéltárban a kutatás feltételei egyre nehezedtek, majd 2013-ban a levéltár gyakorlatilag bezárt, a korábban kutatható iratok sem voltak többé hozzáférhetőek. A központi pártszervek iratai sem kutathatók, az 1949 utáni érzékeny témákat – többek között a szovjet tömb és Kína viszonyát – érintő dokumentumokhoz sem az adott központi intézmények levéltáraiban, sem a tartományi és városi levéltárakban nem lehet hozzáférni. Ezért forrásként legtöbbször a kínai történészek is csak a publikált iratokra hagyatkozhatnak.

E dokumentumok autentikusságáról azonban nem lehetünk meggyőződve. A legfelső kínai vezetők válogatott műveinek, nyilvános beszédeinek, hivatalos életrajzainak és emlékiratainak kiadása ugyanis nem azt a célt szolgálja, hogy a tudósok megbízható forrásokhoz jussanak a Kínai Kommunista Párt (KKP) és a KNK történetéről, hogy tisztább képet mutathassanak Kína közelmúltjáról, hanem a párt- és állami vezetés éppen aktuális hatalmi érdekeit és politikai céljait. Csak olyan szövegek kerülhetnek napvilágra, amelyek erősítik a hivatalos politikai vonalat, és nem mondanak ellent a vezetőkről kialakított hivatalos – sokszor párthatározatba foglalt – értékelésnek. Mao Ce-tung válogatott műveiről például tudjuk, hogy csak alapos átdolgozás után kerülhettek nyilvánosságra. A szerkesztői munkában részt vett többek között Pavel Jugyin egykori pekingi szovjet nagykövet is. Miközben tehát magyar oldalról a dokumentumok eredetiségéhez nem fér kétség, azok alapján jól rekonstruálható a magyar Kína-politika és az, hogy a magyar párt- és állami vezetés hogyan látta Kína Magyarország-politikáját, kínai oldalról ilyen forrásellátottságról nem beszélhetünk.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a kötet alátámasztja azt az eddig is ismert jelenséget, hogy a Kínai Népköztársaság külpolitikájának és részben modern történetének tanulmányozásához a forrásellátottság külföldön bizonyos szempontból jobb, mint Kínában. A kelet-közép-európai egykori szocialista országok levéltáraiban a kutatók számos olyan – alkalmanként kínai nyelvű – irathoz férhetnek hozzá, amelyek Kínában titkos minősítésűek. Ezért voltam kénytelen azt a döntést hozni, hogy ebben a kötetben csak magyar dokumentumokat közlök.

A magyar–kínai kapcsolatok nemzetközi kontextusának bemutatásához a magyar és nemzetközi szakirodalom, kiadott és kézirat formában létező magyar és kínai memoárok, valamint a magyar, kínai és orosz sajtó mellett felhasználtam a Hszinhua Hírügynökség 内部参考 *Neibu Cankao* (Belső Használatra) című hírlevelét – a gyűjteményt a 香港中文大學 (The Chinese University of Hong Kong) 中國研究服務中心 (Universities Service Centre for China Studies) kutatótermében nézhettem át – és a Ladányi László által Hongkongban szerkesztett *China News Analysis* című hírlevél számaikat, amelyeket pedig Tajvanon, a Fuzsen Egyetemen tanulmányozhattam. Azokhoz a kínai levéltári dokumentumokhoz, amelyekre a bevezető tanulmányban hivatkozom, 2006-os pekingi kutatóutam során sikerült hozzájutnom a KNK Külügyminisztériumának levéltárában. A titkosítás alól feloldott és 2006-ban kutathatóvá tett iratokból született a *Kína mellettünk? Kínai külügyi iratok Magyarországról, 1956* című kötet (Budapest: História – MTA Történettudományi Intézete, 2008).

III. A doktori mű főbb eredményei

Az 1949. október 1-jén megalakult Kínai Népköztársaság pusztán léte kezdetben hatalmas nyereségnek tűnt a szocialista tábor számára. A világ legnépesebb országában a kommunista párt tíz év Japán-ellenes küzdelem és közel négy év polgárháború után szinte teljesen saját erőből, külső segítség nélkül szerezte meg a hatalmat. Mao Ce-tung, a KKP elnöke 1949 nyarán bejelentette, hogy Kína a szocializmus oldalára áll. Az új Kína szovjet segítséggel akart véget vetni az ópiumháborúkat követő „nemzeti szegénység” évszázadának, és vissza akarta nyerni az egykori Középső Birodalom központi helyét a világban. A szovjet–kínai szövetség egyben azt is jelentette, hogy a Kínai Népköztársaság a szocialista tábor részévé vált. A két szuperhatalom és a hozzájuk kötődő két politikai és gazdasági tömb szembenállásán alapuló világban ez jelentősen megnövelte a Szovjetunió és a szovjet érdekszférába tartozó kelet-közép-európai országok tekintélyét és jelentőségét.

A hidegháború évtizedeiben a KNK számára a legfontosabb viszonyítási pont a Szovjetunió volt, mind a szoros barátság évtizedében (1949–1959), mind a szakításhoz vezető időszakban (1960–1969), mind az ellenségeskedés éveiben (1969–1979), mind pedig a kapcsolatok rendezésének idején (1979–1989).

Az 1950-es években a KNK vezetése rá volt utalva a Szovjetunió támogatására, ezért politikáját a saját nemzeti érdekeit és a szocialista közösség érdekeit egységben szemlélő vonal jellemezte. A pekingi vezetés úgy vélte, hogy saját, olykor a szovjet érdekekkel ellentétes politikai és gazdasági céljait legjobban úgy valósíthatja meg, ha ott van fölötté a Szovjetunió védőernyője, ezért elfogadta a proletár internacionalizmus elvét és hangsúlyozta az összefogás fontosságát. A Szovjetunió és az SZKP vezetői azonban Kínát ugyanúgy nem tekintették egyenrangú félnek, mint az európai csatlósait. Ebből olyan ellentétek fakadtak Peking és Moszkva között, amelyek a kezdeti, látszólag testvéri kapcsolatot a szakításig feszítették. Ugyanis miközben a szovjet vezetés másként nem tudta elképzelni a szövetséget, mint úgy, hogy a szövetségesek elismerik a Szovjetunió vezető szerepét, Kína nem fogadta el a kistestvér státust. Az egyenlőtlenység és a kisebbségi érzés kibékíthetetlen ellentétben állt a központiágon és a kulturális felsőbbrendűségen alapuló hagyományos kínai világnézettel.

Az ellentétek az 1950-es években először ideológiai vitaként jelentkeztek. Ennek hátterében az állt, hogy Sztálin halála után Mao Ce-tung úgy érezte, eljött az ő ideje, elméleti munkássága és vezetői képességei alapján ő a legalkalmasabb arra, hogy a nemzetközi kommunista mozgalmat vezesse. Az 1960-as évektől Mao már nyíltan hirdette, hogy a Szovjetunió nem érdemes és nem is alkalmas a nemzetközi kommunista mozgalom vezetésére, mert az ideológiai revizionizmus útjára lépett, letért a szocializmus építésének lenini útjáról és a kapitalizmus restaurálásába fogott. Az ideológiai vita 1969-ben mindkét oldalon halálos áldozatokat is követelő fegyveres harcba torkollott. Az 1970-es évekre a kínai politika központi elemévé a szovjetellenesség vált. A pekingi vezetés meg volt győződve arról, hogy az ország biztonságára a legnagyobb fenyegetést az északi szomszédja jelenti, ezért világméretű koalíciót igyekezett szervezni a Szovjetunió ellen. Ebbe beletartozott a viszony rendezése az egykori ősellenség Egyesült Államokkal és az óvatos közeledés a Szovjetunió legszorosabb szövetségeseihez. Az 1980-as évekre azonban világossá vált mind a szovjet, mind a kínai vezetés számára, hogy egymás nélkül sokkal nehezebb sikeresen politizálniuk, mint egymással együttműködve. Ezért a hidegháború utolsó évtizede a két szocialista nagyhatalom lassú közeledése jegyében telt. A szovjet–kínai kapcsolatok rendezésének szimbolikus eseménye Mihail Gorbacsov 1989. májusi pekingi látogatása volt.

Kelet-Közép-Európa önmagában másodlagos szerepet játszott a kínai külpolitikában, ahogy a Kínával fenntartott kapcsolatok – gazdasági, kereskedelmi szempontból legalábbis – az európai szocialista országok, így Magyarország számára sem voltak elsődlegesen fontosak. A széleskörű kapcsolatrendszer létrejöttében az játszotta a döntő szerepet, hogy az 1940-es évek végére mind Kína, mind Kelet-Közép-Európa a Szovjetunió által vezetett szocialista világrendszer részévé vált.

A Magyar Népköztársaság és a KNK viszonya már a méretekből adódóan is egyenlőtlen volt. Ráadásul a két ország között a Szovjetunióhoz való viszony tekintetében is volt egy alapvető különbség. Míg Magyarország a második világháborúban győztes nagyhatalmak megállapodása következtében, a fegyverek árnyékában került a szovjet érdekszférába, azaz külső kényszer hatására vette át a szocializmus építésének szovjet modelljét, addig a kínai kommunisták önként léptek szövetségre a Szovjetunióval, és a sztálini szovjet rendszert is a saját döntésük alapján, szovjet katonai nyomás nélkül vezették be.

Magyarország és Kína kapcsolatainak alakulása mindvégig a szovjet–kínai viszony hullámzását követte. Ebből következően a magyar–kínai kapcsolatok 1949–1989 közötti története négy, egymástól jól elkülöníthető, nagyjából tíz éves szakaszra osztható. A testvéri barátság évtizedét (1949–1959) a szakításhoz vezető viták évei követték (1960–1969). Az 1970-es évek a lassú közeledés jegyében teltek. Ekkor mind a moszkvai, mind a pekingi vezetés igyekezett felhasználni a szovjet tömb országait a saját politikai céljai elérése érdekében. A kínaiak a kapcsolatok bővítésével igyekeztek éket verni a szovjet hatalmi központ és a csatlós országok közé, Moszkva pedig egyre szigorúbban ellenőrizte szövetségeseinek minden Kínával kapcsolatos lépését. A közeledés a kínai reform és nyitás politikájának 1978. decemberi meghirdetését követően, különösen a szovjet–kínai viszony rendezésére irányuló konzultációk 1982-es megindulása után felgyorsult. A viszony minden területére kiterjedő normalizálásra az 1980-as évek második felében, a szovjet–kínai kapcsolatok rendezését két–három évvel megelőzően került sor. 1989 fordulópontra a magyar–kínai kapcsolatokban is. Miközben Magyarországon az MSZMP vezetése a békés átmenet forgatókönyvén dolgozott, és Budapesten zajlottak az előkészületek Nagy Imre újratemetésére, Pekingben a Tienanmen téren április közepe óta demokráciát követelő tömegek tüntettek. 1989. június 4-ének hajnalán a Népi Felszabadító Hadsereg egységei tisztították meg a teret és környékét a tüntetőktől. A halottak pontos száma máig nem ismert, becslések szerint több száz, de akár több ezer is lehetett. A vérengzést a szocialista országok közül egyedül Magyarország kormánya ítélte el. Ezt követően az azonos társadalmi rendszeren alapuló baráti viszonyt felváltotta a hűvös távolságtartás.

A fenti kronológiát követve, a doktori mű hat fejezetre osztva mutatja be és dokumentálja a kétoldalú kapcsolatok történetét.

Az első fejezet az 1956-os magyar forradalom előtti időszak kapcsolatainak jellegzetességeit tárgyalja. Ebben az időszakban alakult ki a viszony kereteit meghatározó szerződések és egyezmények rendszere. A személyes érintkezések a nagy földrajzi távolság következtében az 1950-es évek első felében kizárólag politikusok, gazdasági szakemberek és művészek hivatalos utazásaira korlátozódtak. Mindkét fél részéről csupán az államközi szerződésekben meghatározott munkatervek szerinti látogatásokra került sor, amelyek politikai demonstráció-jellege erősebb volt, mint a közvetlen gazdasági, szakmai vagy kulturális jelentősége. A magyar–kínai kétoldalú kapcsolatokat kezdetben az óvatosság jellemezte. A kínai Külügyminisztérium munkatársai magánjellegű kapcsolatot külföldi diplomatákkal nem tarthattak fenn, a hivatalos úton hozzájuk intézett kérdésekre pedig a sajtóban megjelent információknál többet általában nem mondhattak. A kapcsolatépítést tovább nehezítette, hogy a magyar diplomaták közül eleinte senki sem tudott elfogadható szinten kínaiul. A helyzet akkor változott meg, amikor a Kínában végzett első ösztöndíjasok munkába álltak. A nagykövetségen 1955 novemberétől Galla Endre kulturális attasé és Tóth Barna pedig a gazdasági ügyek felelőse lett.

A második fejezet az 1956–1959 közötti időszakkal foglalkozik. Az 1956-os magyar forradalom kulcsszerepet töltött be és referenciapont maradt a magyar–kínai kapcsolatok további alakulásában. A doktori mű azért nem tárgyalja részletesen a magyar forradalom és Kína viszonyát, többek közt olyan kérdéseket, mint Kína szerepe a fegyveres beavatkozásról szóló szovjet döntésben, Kína szerepe a Kádár-kormány konszolidációjában, illetve a magyarországi események hatása a kínai bel- és külpolitikára, mert ezeknek korábban külön kötetet szenteltem.

Az 1956 végétől 1959 végéig terjedő időszak a kétoldalú kapcsolatok aranykora, a zavartalan politikai viszony, az egyre bővülő gazdasági együttműködés és a széles körű kulturális kapcsolatok időszaka volt. Ekkor került sor a legmagasabb szintű látogatásokra is: Kádár János 1956-ban és 1957-ben, Münnich Ferenc és Dobi István pedig 1959-ben járt hivatalos látogatáson Kínában. A pekingi Külügyminisztérium Szovjetunió–Kelet-Európa Osztálya 1958 végi értékelése a kínai–magyar viszonyt az egység, barátság és kölcsönös segítségnyújtás alapján álló testvéri kapcsolatként jellemezte. Erre az időszakra esik a magyar–kínai tudományos és technológiai együttműködés legkiemelkedőbb eredménye: Kína legnagyobb olajmezőjének felfedezése. A családtagokkal együtt közel százötven fős geofizikus csoport 1956 óta dolgozott Kínában, először Kanszu tartományban, majd 1958 tavaszától az északkelet-kínai Szungliao-síkságon. A magyar irányítással dolgozó kínai értékelő csoport a

geofizikai mérési adatok alapján megállapította, hogy Tatung falu közelében nagy valószínűséggel olajat találhatnak. Az egyik kutatófúrás 1959. szeptember 26-án ipari jelentőségű olajréteget ért el. Mivel a felfedezés a KNK megalakulásának 10. évfordulójára esett, a terület a Tacsing (Nagy Ünnepe) nevet kapta. A magyar részvétel jelentőségét a kínai kormány is elismerte. 1960 januárjában a kínai Geológiai Minisztérium díszzászlót ajándékozott a csoportnak, amely szerint: „A Szungliao-síkságon megtalált ipari jelentőségű olaj a kínai–magyar barátság kikristályosodása.” A magyar geológusok közreműködésével felfedezett olajmező minden várakozást felülmúlva, összehasonlíthatatlanul gazdagabbnak bizonyult, mint az addig ismert lelőhelyek. Gazdasági jelentőségét tovább növelte, hogy Északkelet-Kínában, a legfontosabb kínai nehézipari központok közelében található. Ennek megfelelően a kínai hatóságok az olajmezővel kapcsolatos információkat államtitokként kezelték. A szovjet–kínai viták nyomán kialakult bizalmatlanság is közrejátszott abban, hogy a felfedezést követően a népek barátsága és az önzetlen internacionalista segítségnyújtás már csak a szavak szintjén volt fontos a kínaiaknak. 1959 végétől a kínai Geológiai Minisztérium igyekezett elvonni a helyszíni kutatásokról a magyar szakértőket, akik közül a legtöbben hazatértek. Csak néhányan voltak, akik 1962-ig Kínában maradhattak, de ők is más területen dolgoztak tanácsadóként. Amint kiderült, hogy magyar a segítségnek köszönhetően mekkora kincsre bukkantak, a kínai munkatársaknak megtiltották, hogy pontos adatokat hozzanak a magyar szakértők tudomására. Tacsing felfedezése és működése Kínában máig az önerőre támaszkodás legnagyobb példája, a magyar részvétel nem része a hivatalos történetnek.

A harmadik fejezet témája az 1960-as évek, a viszony fokozatos megromlásának időszaka. Az évtized elején nyilvánosságra került ideológiai vitákban Mao Ce-tung és a pekingi vezetés a Szovjetunió nemzetközi helyzetének alapját, a Szovjetuniónak a szocialista táborban és a nemzetközi kommunista mozgalomban betöltött vezető szerepét kérdőjelezte meg, majd támadta egyre hevesebben. Sőt a kínai vezetés maga kívánt a mozgalom élére állni, s ehhez igyekezett megnyerni a Szovjetunió szövetségeseit is. Kína szovjetellenes egységfront létrehozásába fogott, az 1960-as években először csak a Mao Ce-tung által „köztes zónának” nevezett térség országaival, majd az 1970-es évek elejétől minden olyan állam részvételével, amely arra hajlandóságot mutatott. Kína támadásait a Szovjetunió ellen összpontosította, és a szovjetellenes egységfrontban a szovjetek pillanatnyi szövetségeseinek is helyet szánt. A Szovjetunió öt legszorosabb kelet-közép-európai szövetségese (Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Magyarország, NDK) felé Kína differenciáló politikát folytatott. A kínai politika egységes séma szerint zajlott, differenciált csak abban az értelemben volt, hogy a helyzettől függően különböző országoknak, különböző időpontokban, a kapcsolatok különböző területein ajánlotta a kapcsolatok javítását, és

annak alapján részesített előnyben egy-egy országot, hogy az milyen szoros kapcsolatot tartott fenn a Szovjetunióval. A kínai vezetés a Szovjetuniótól független, önálló politikára történő minden apró utalást a lehető legkomolyabban vett. Amikor 1965-ben Nyers Rezső, az MSZMP KB titkára arról beszélt, hogy „Magyarország és a magyar párt önálló politikát folytat, azt is alá kell húzni, hogy van nézeteltérés az SZKP és az MSZMP között is”, a kínai vezetők a megjegyzést a román álláspont felé történő elmozdulásként értelmezték, és ennek megfelelően nagy fontosságot tulajdonítottak neki.

Az ideológiai vita 1960-as kirobbanását követően a magyar pártvezetés célja az volt, hogy elvi alapon, kellő eltökéltséggel, de a kulturált vita keretei között, lehetőleg a nyilvánosság kizárásával meggyőzze a KKP legfelső vezetését a többségi álláspont helyességéről, miközben az államközi kapcsolatokat a lehető legnagyobb mértékben megóvja a politikai nézeteltérések romboló hatásától. Mivel azonban Magyarország szovjet politikai vonal melletti elkötelezettségéhez nem fért kétség, a Budapestet Moszkva csatlósának tekintő és úgy is kezelő kínai politikát a konfliktuskerülő, mérsékelt magyar politika nem tudta érdemben befolyásolni. Valójában az ideológiai nézeteltérések közvetlen befolyást gyakoroltak az államközi viszonyra, és Kína elutasító magatartása miatt a kapcsolatok fejlesztésére semmiféle érdemi lehetőség nem nyílt. Kína számára az egyetlen pozitívan értékelhető lépés az lett volna, ha a magyarok az albánokhoz vagy legalább a románokhoz hasonlóan kifejezik a Szovjetunióval szembeni fenntartásaikat, és különvéleményüknek hangot is adnak. A magyar politika alapelve azonban mindvégig a Moszkva érdekeit szem előtt tartó, határozott elvi álláspont képviselése volt. Mindazonáltal Magyarország továbbra is arra törekedett, hogy az államközi kapcsolatokat a lehető legnagyobb mértékben megóvja a politikai nézeteltérések romboló hatásától. E politika elvi keretét az MSZMP Politikai Bizottságának magyar–kínai kapcsolatokról szóló, 1965. szeptember 14-i határozata adta meg. Ez kimondta, hogy „a tapasztalható készség arányában, a megfelelő fokozatosság figyelembe vételével törekedni kell államközi kapcsolataink, ezen belül elsősorban külkereskedelmi és részben kulturális kapcsolataink fejlesztésére”, valamint, hogy kapcsolataink fejlesztésénél „megfelelő türelmet” és „több kezdeményezést” kell tanúsítani, illetve felhívta a figyelmet, hogy „minden állami szervünk fordítson különös figyelmet arra, hogy ... fennálló szerződéses kötelezettségeinket pontosan teljesítsük”. A kulturális forradalom idején a magyar–kínai kapcsolatok a mélypontra jutottak. 1966 novemberében sor került a KNK történetének egyetlen magyarellenes kampányára. 1968-ban a magyar Külügyminisztérium elemzése már csak azt tudta megállapítani, hogy a két ország között a normális államközi kapcsolatok lényegében szünetelnek.

Mivel a kétoldalú gazdasági kapcsolatok önmagukban egyik fél számára sem voltak központi jelentőségűek, a kereskedelmi és tudományos együttműködés változása elsősorban a politikai kapcsolatok alakulását követte. A politikai viták elmérgesedése idején a gazdasági kapcsolatok is hanyatlásnak indultak. A kétoldalú kereskedelem összértéke 1961-ben az előző évihez képest 60 százalékkal csökkent. Az 1960-as években a kétoldalú kereskedelmi forgalom minimális szinten, évi 20 millió rubel körül stagnált. Bár a magyarok továbbra is törekedtek a negatív tényezők ellensúlyozására, az ország méreteiből adódó politikai szerep, illetve magyar a gazdaság teljesítőképessége nem tette lehetővé a viszony bármiféle számottevő befolyásolását egyetlen területen sem.

A magyar kezdeményezéseket elsősorban az gátolta, hogy Moszkva a lehető leghigorúbban igyekezett az ellenőrzése alatt tartani a „testvérországok”, köztük Magyarország Kína-politikáját. A szovjet vezetés mindent megtett annak érdekében, hogy megakadályozzon bármiféle olyan magyar lépést, amely a Szovjetunió pozícióját hátrányosan érinthette. Az 1960-as évek végére a Kína-politikák olyan mindent átfogó egyeztetési rendszere jött létre, amely egyetlen más relációban sem működött. A „szoros egyeztetés” a kapcsolatok minden területére, a lehető legapróbb részletekre is kiterjedt. Kína folyamatosan téma volt a politikai kapcsolatok minden szintjén: a legfelső pártvezetők krími találkozóin, a külügyminiszterek és az ideológiai titkárok megbeszélésein, a „baráti” nagykövetek pekingi konzultációin, a külügyminisztériumok és a pártközpontok munkatársainak Interkit ülésein, a Kína-szakértők konferenciáin és a szovjet diplomaták és a kormányhivatalok munkatársainak megbeszélésein. A váratlan helyzetek elkerülése érdekében a szovjetek a kölcsönös információcsere fontosságát és a kínaiak differenciáló tevékenységével szembeni egységes ellenállás szükségességét hangsúlyozták. Moszkvában szabták meg a Kína-kutatás infrastrukturális kereteit és a kutatás irányait. Ragaszkodtak a tudományos és technológiai együttműködés ellenőrzéséhez, és még az éves kétoldalú kereskedelmi egyezményeket és az export-, illetve importcikkek tételes listáját is engedélyeztetni kellett velük.

A magyar–kínai viszony teljes negyven évére érvényes fő jellemzőjét a legpontosabban Kádár János fogalmazta meg 1970 áprilisában az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülésén: „Ami a dolog lényegét illeti, ami a mérvadó: a kínai szándékok hogyan viszonyulnak a Szovjetunióhoz. Mi csak bábok vagyunk az ő szemükben.” Kádár azonban rögtön hozzátette, hogy a követendő magyar politika irányelve még ilyen helyzetben is a magyar érdekek lehető legeredményesebb képviselése kell, hogy legyen: „Mindent meg kell tenni, ami a stratégiai célt segíti [vagyis azt, hogy „a kínai kommunistákat, a Kínai Népköztársaságot vissza kell hozni a közös útra”], de mindent

el kell kerülni, ami minket gyengít.” Az idézet a magyar politika teljes korszakot meghatározó dilemmáját tükrözi, azt, hogy Magyarország a szovjet tömb részeként a Kínával fenntartott kapcsolataiban hogyan érvényesítheti saját nemzeti érdekeit úgy, hogy közben a Szovjetunió nagyhatalmi érdekeit szem előtt tartja.

A negyedik fejezetben tárgyalt 1970-es években a kétoldalú kapcsolatok lassú javulásnak indultak. Szinte minden új területen a kínaiak kezdeményeztek, Magyarország pedig igyekezett a legjobban kihasználni az adódó lehetőségeket. A magyar válaszok azonban sosem lépték át a Moszkvában meghúzott határokat. Az MSZMP Politikai Bizottsága és a kormány 1970 májusában fogadta el a következő évtizedre érvényes magyar Kína-politika alapelveit. A határozat kimondta, hogy „a tapasztalható kínai készség arányában, a megfelelő fokozatosság figyelembevételével törekedni kell államközi kapcsolataink fejlesztésére”, ugyanakkor hozzátette, hogy „mindenkor gondosan mérlegelni kell a szovjet–kínai kapcsolatok helyzetét, s a szovjet elvtársakkal szorosan koordinálva kell eljárni”.

Az 1970-es évek első felében a politikai helyzet alakulása eleinte csak kis lépések megtételét tette lehetővé. A magyar fél minden olyan kínai próbálkozást elhárított, amely látványos, a Szovjetunió alapvető érdekeit sértő lépések megtételét tette volna szükségessé. A szocialista országok közül Kína elsőként Magyarországgal állította helyre az 1966-ban megszakadt műszaki-tudományos együttműködést, egyre több lett a politikusok közötti személyes kontaktus, de ekkor még nem nyílt meg kínai étterem Budapesten, és a pingpong diplomácia sem működhetett: a világbajnok magyar asztaliteniszezők nem utazhattak kínai vendégjátékra. Mégis, az 1970-es évek első felében Kína és Magyarország kapcsolataiban fokozatos elmozdulás következett be az informális találkozóktól a hivatalos kapcsolatok felé, és az együttműködés periférikus területeitől a központi kérdések irányába. A kezdő lépéseket többnyire Kína tette meg, Magyarország pedig igyekezett a lehető leghatékonyabban kihasználni a kínálkozó új lehetőségeket. Ám a magyar válaszok sosem feszegették a Moszkva által megszabott kereteket.

Mao Ce-tung 1976-ban bekövetkezett halála után a kínai belpolitikában jelentős változások indultak meg, amelyeknek közvetlen külpolitikai hatásai is voltak. 1978 decemberében KKP KB meghirdette „reform és nyitás” politikáját, ezzel megteremtette a szocializmus „sajátosan kínai színezetű” rendszerének alapjait. A Mao radikális politikáját felváltó, Teng Hsziao-ping nevével fémjelzett reformkurzus a szigorú tervutasításos rendszer helyett piacorientált, decentralizált, vegyes tulajdonra épülő, a világgazdaságba integrálódó szocialista rendszert kívánt létrehozni.

A magyar legfelső pártvezetés 1979 tavaszán úgy értékelte, hogy a kínai bel- és külpolitikai változások szükségessé tették a magyar–kínai kapcsolatok új irányelveinek kijelölését. Az MNK és a KNK kapcsolatairól szóló harmadik politikai bizottsági határozat kiadására 1979 márciusában került sor. A dokumentum a hivatalos szovjet értékelést átvéve a hegemonizmust és a szovjetelleneséget nevezte meg a kínai politika meghatározó elemeként, azaz az új kínai politikát továbbra is veszélyesnek tartotta mind a szocialista táborra, mind a nemzetközi kommunista mozgalomban betöltött szovjet vezető szerepre. Úgy értékelte, hogy a kínai gazdaságfejlesztési tervek „akár részleges megvalósítása is ... növeli a kínai társadalomban meglévő szocialista jegyek és tényezők végletes elfajulásának veszélyét”. Megállapította, hogy „mind világosabbá válik, hogy a kínai vezetés az imperializmus tényleges szövetségesévé vált a Szovjetunió, a szocialista országok s általában a szocializmus és a haladás erői ellen folytatott harcában”. Mindezek következtében a határozat minden korábbi központi dokumentumnál keményebben fogalmazott. Kijelentette, hogy „[a] Magyar Népköztársaság álláspontja a nemzetközi élet legfontosabb kérdéseiben elvileg és gyakorlatilag ellentétes a Kínai Népköztársaság álláspontjával. A szocialista országok, köztük hazánk törekvései a nemzetközi fórumokon a kínai vezetők nagyhatalmi, nacionalista politikájába ütköznek.” A magyar politika feladataként ebben a helyzetben a dokumentum elvárta a határozott fellépést „a nemzetközi enyhülést, a békét és a biztonságot veszélyeztető, a szocialista közösség országai egységének és együttműködésének megbontására, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom, a felszabadító mozgalom megosztására irányuló, a szocializmus, a társadalmi haladás ügyének, hazánk nemzeti és nemzetközi érdekeinek kárt okozó kínai politika ellen”. Az elvi kérdésekben történő határozott fellépés és a kétoldalú államközi kapcsolatok, elsősorban a külkereskedelem és a műszaki-tudományos együttműködés fejlesztését „a lehetőségeknek és körülményeknek megfelelően” célul kitűző pragmatizmus kettőssége azonban továbbra is jelen volt: „[a]z új kínai kezdeményezéseket esetenként körültekintően meg kell vizsgálni, s elveinkkel és érdekeinkkel összhangban kell dönteni.” – szólta a határozat. Ugyanakkor „[f]igyelemmel a kérdés nemzetközi súlyára és fontosságára”, a Kína-politikák egyeztetése továbbra is alapvető elvárás maradt.

A reform és nyitás politikájának meghirdetését követően Kínában élénk vita folyt a szocializmus három modelljéről: a jugoszlávról, a magyarról és a szovjetről. Mivel Magyarország az új gazdasági mechanizmus 1968. január 1-jei bevezetésével azon az úton indult el, amelyet Kína a maga számára is kívánatosnak tartott, a reform közös elvi alapot biztosított a magyar–kínai kapcsolatok szélesítéséhez. 1979 végén kínai közgazdász delegáció járt Magyarországon. Végiglátogatták a legfontosabb központi gazdaságirányító szerveket, kutatóintézeteket, ipari és külkereskedelmi vállalatokat, találkoztak a magyar gazdasági reform kérdéseiben legjáratasabb és legtapasztaltabb

gazdasági és politikai vezetőkkel. Hazatérésüket követően a tapasztalataikat összefoglaló könyvben úgy érveltek, hogy a gazdaságirányítási rendszer reformjának magyar modellje hasznos tanulságokkal szolgálhat a kínai reformokban is. Hogy mekkora volt az érdeklődés a magyar reformtapasztalatok iránt, azt a reform atyjaként tisztelt Nyers Rezső vezette magyar közgazdász delegáció 1983-as kínai látogatása bizonyítja. A Kínai Társadalomtudományi Akadémia az Állami Reformbizottság vendégeként érkezett küldöttséget fogadta Van Li miniszterelnök-helyettes, az eseményről a központi televízió híradója is beszámolt. A vendéglátók becslése szerint a Kínában töltött huszonnégy nap alatt kétezer gazdasági vezető és közgazdász szerzett első kézből információt a magyar tapasztalatokról.

Az ötödik fejezet témája a kétoldalú kapcsolatok rendezésének időszaka. 1982-ben a nemzetközi stratégiai környezet átfogó átértékelését követően a pekingi vezetés a Moszkvához történő közeledés és a Washingtontól való nagyobb távolság tartása mellett döntött. A KKP XII. kongresszusán elfogadott új külpolitikai doktrína szerint az Egyesült Államok és a Szovjetunió stratégiai szempontból azonos szintet ért el, és a két szuperhatalom egyforma hegemonista fenyegetést jelentett a világra. A „független külpolitika” időszakában Kína kerülte a konfrontációt vagy a szövetséget mindkét szuperhatalommal, és fenntartotta magának a jogot, hogy kritizálja mindkét ország politikájának bizonyos elemeit.

Az új helyzetben a magyar vezetés igyekezett tovább szélesíteni a kétoldalú kapcsolatokat. 1982 októberében az MSZMP Politikai Bizottsága újabb határozatot hozott a magyar–kínai kapcsolatokról és a követendő Kína-politikáról, mint később kiderült, a párt történetében az utolsót. A dokumentum továbbra is abból indult ki, hogy Kína szocialista ország; hogy a Kínával való viszony normalizálása mind Magyarország, mind a nemzetközi közösség számára előnyös; és hogy a magyar–kínai kapcsolatok javításában a szovjet–kínai viszony alakulása meghatározó jelentőségű. A korrekt viszony fenntartásához a pártvezetés szerint arra volt szükség, hogy „[a] kínai kezdeményezéseket körültekintően vizsgáljuk meg és egyedi elbírálás alapján döntsünk azok kezeléséről. Ahol ez célszerű, mi is tegyünk kezdeményező lépéseket.” A Szovjetunióval és a többi szocialista országgal történő folyamatos egyeztetést viszont egyértelműen előfeltételnek tekintette az önálló lépések megtételéhez. Megállapította, hogy a viszony rendezése „határozott elvi magatartást, politikai érzékenységet, a Szovjetunióval és a szocialista közösség többi országával összhangot követel meg”. A szocialista közösség országainak addigi, összehangolt fellépését összességében sikeresnek értékelte, amennyiben az „mérséklő hatást gyakorolt a kínai külpolitikára”. A politikai egyeztetés rendszeréről a dokumentum mint kialakult keretről beszélt, és hangsúlyozta, hogy arra továbbra is szükség van. Az egyeztetés négy szintjét állapította

meg: a nemzetközi szervezetekben a fokozódó kínai aktivitás kapcsán; a szocialista közösség egésze és Kína viszonyának szintjén; a magyar–kínai kétoldalú kapcsolatok szintjén; valamint Magyarországon belül.

A magyar gazdaságirányítási rendszer iránti kínai érdeklődést Magyarország a kétoldalú kereskedelemben nem tudta előnyre váltani. Az 1980-as évek elején Kína külkereskedelmének kétharmadát Japánnal, Hongkonggal, az Egyesült Államokkal és Nyugat-Európával bonyolította, a fejlődő kapitalista országok részesedése 20 százalék körül volt mozgott, az európai szocialista országok részesedése pedig 3-4 százalék körül mozgott, ami az évtized közepére 8-9 százalékra nőtt. Az első helyen a Szovjetunió állt, majd az NDK, Lengyelország és Csehszlovákia következett. Ebben az időszakban Kína részesedése Magyarország külkereskedelmi forgalmából nem érte el az egy százalékot, és a kereskedelem volumenét tekintve Magyarország az európai szocialista országok közül az utolsó helyen állt. Ennek oka az volt, hogy a szocialista országok közül a Magyarország tudott a legkevésbé alkalmazkodni a megváltozott kínai igényekhez, és a magyar exportcikkek még a többi szocialista ország hasonló termékeivel sem tudták felvenni a versenyt.

A nemzetközi kommunista mozgalomba történő bekapcsolódási szándék egyértelmű jeleként Kína 1983-ban ismét elismerte az addig csupán kelet-európai államokként aposztrofált országok, köztük Magyarország szocialista jellegét. Az 1980-as évek közepére a magyar vezetés számára egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a kínai kapcsolatkeresési kísérletek mögött már nem húzódik közvetlen szovjetellenes szándék, és hogy Peking letett arról, hogy Magyarországot a Szovjetunió ellen fordítsa, illetve hogy Jugoszláviához vagy Romániához tegye hasonlóvá.

A magyar–kínai kétoldalú kapcsolatok bővítését mégis csak a szovjet politikájában bekövetkezett változás tette lehetővé. Míg Brezsnyev idején a szovjet diplomaták még óvták szövetségeseiket a nagy lépések megtételétől, Jurij Andropov és Konsztantyin Csernyenko főtitkársága idején már maguk is támogatták a látványosabb előrelépést. Magyarország már 1983 nyarán színtemelést hajtott végre azzal, hogy elfogadta a Veress Péter külkereskedelmi miniszternek szóló hivatalos kínai meghívást. Budapest a következő szintlépésben is megelőzte Moszkvát. Marjai József miniszterelnök-helyettesként ugyanis szovjet kollégája, Ivan Arhipov előtt négy hónappal, 1984 augusztusában járt hivatalos úton Kínában.

Az európai szocialista országokkal fenntartott viszony több okból is fontos volt Kína számára. Egyrészt lehetőséget nyújtott a nyugati hatalmaktól való egyre nagyobb mértékű függés kiegyensúlyozására, másrészt a kínai–szovjet viszony visszafogását ellensúlyozhatta a Szovjetunió legszorosabb szövetségeseivel fenntartott kapcsolatok

javításával, harmadrészt ezen országok kísérleti terepként szolgálhattak Kína számára, ahol ellenőrizni tudta a szovjetek hajlandóságát az együttműködés további területein is. A szovjet reakció minderre 1985 végéig a szoros egyeztetés szükségességének hangsúlyozása volt minden szinten és minden területen.

A szovjet–kínai kétoldalú viszonyban, s annak nyomán a magyar–kínai kapcsolatokban is, a valódi áttörés Mihail Gorbacsov 1985. márciusi főtitkárrá választása után következett be. Gorbacsov radikális gazdasági reformokat sürgetett, nagyra értékelte a kínai reformot, és elfogadta, hogy a Szovjetunió szövetségesei rendezzék a politikai kapcsolataikat is Kínával. 1986–87-ben, a többi kelet-közép-európai szocialista országgal egy időben Magyarország és Kína kapcsolataiban is elérkezett a látványos lépések időszaka. A pártkapcsolatok rendezésére Havasi Ferenc PB-tag, KB-titkár 1987. januári kínai látogatásával került sor. 1987 nyarán Csao Ce-jang miniszterelnök, megbízott pártfőtitkár kelet-európai körutat tett, amelynek részeként Magyarországra is ellátogatott, Kádár János pedig októberben viszonzta a látogatást. Ez volt Kádár utolsó nagy külföldi útja. A felek a kétoldalú kapcsolatok normalizálása jegyében 2000-ig szóló hosszú távú gazdasági és műszaki-tudományos együttműködésről kötöttek megállapodást, és új kulturális egyezményt írtak alá.

Kádár kínai látogatásának időzítése különösen fontos volt a kínai pártvezetés reformpárti része számára. A reform hívei megfelelő politikai légkört akartak teremteni annak érdekében, hogy a KKP 1987. október 25.–november 1. között megtartott XIII. kongresszusán további lökést adjanak a politikai és gazdasági reformoknak. Csao Ce-jang, a reformok egyik legharcosabb támogatója, pozíciója biztosításához fontosnak tartotta a magyar támogatást. Ehhez hozzájárult, hogy Kádár Jánost a kínai vezetők a nemzetközi kommunista mozgalom kiemelkedő személyiségének tekintették. Látogatását a kínai propaganda egyrészt arra használhatta, hogy megerősítse a kínai reformok szocialista jellegét, másrészt arra, hogy demonstrálják, az MSZMP teljes mellszélességgel kiáll az új vezetés és a reformok mellett. A látogatásnak személyes vonatkozása is volt: Kádár a fiatalabb generációhoz tartozó Csao Ce-jang kivételével minden vendéglátóját még az 1950-es évekből ismerte, amikor kétszer is járt Kínában. Teng Hsziao-ping a protokolltól eltérve Kádárt a szállásán kereste fel. A reformközösségre, valamint a magyar és kínai reformok közös elemeire történő hivatkozás fontos szerepet játszott Kína belső propagandájában, az ország szocialista identitásának megerősítésében és a párt új politikájának legitimálásában.

A kínai reformtörekvések sikerét a magyar kormány is rendkívül fontosnak tartotta, nem utolsó sorban azért, mert abban reménykedett, hogy a reformok eredményeként bővíthet a kétoldalú gazdasági együttműködés. A formális diplomáciai kapcsolatok és kommunikációs csatornák kialakításával, valamint a pártkapcsolatok helyreállításával

párhuzamosan a Kínával folytatott kétoldalú kereskedelem valóban látványos növekedésnek indult. Az áruforgalom volumene a kelet-közép-európai szocialista országok viszonylatában majdnem megduplázódott. A növekedés üteme jelentősen meghaladta Kína teljes külkereskedelmi forgalmának növekedését, bár abszolút értékét tekintve a japán relációhoz vagy a nyugati országokkal folytatott kereskedelmi forgalomhoz képest továbbra is másodlagos szerepet játszott, és messze elmaradt a szovjet–kínai kereskedelmi forgalom mértékétől is. Az évtized közepén a magyar–kínai kétoldalú kereskedelmi forgalom is gyorsan bővült, mégpedig úgy, hogy a magyar export az 1950-es évek óta fennálló gyakorlat szerint elsősorban nehézipari termékekből állt, míg Magyarország Kínából elsősorban fogyasztási cikket importált. A vállalatok közötti magánjogi szerződéseken alapuló teljesítés azonban folyamatosan elmaradt az árucserre forgalmi jegyzőkönyvekben foglaltakhoz képest, aminek következtében a magyar passzívum tovább nőtt. A gazdasági kapcsolatok összeomlását mégsem ez, hanem a magyar rendszerváltás, a gazdaságpolitika orientációjának teljes megváltozása és a kínai reformfolyamat megtorpanása okozta.

A hatodik fejezet az azonos társadalmi rendszeren alapuló együttműködés végével foglalkozik. 1989 tavaszán a reformközösség még összekötő kapocs volt Magyarország és Kína kapcsolataiban. Februárban még napirenden volt Grósz Károly pártfőtitkár pekingi látogatása, áprilisban pedig Berecz János, az MSZMP PB tagja, a KB ideológiai és propagandaügyekkel foglalkozó titkára készült Kínába.

A magyar rendszerváltás folyamatának felgyorsulásakor a pekingi vezetők továbbra is abban bíztak, hogy Magyarország nem tér le a szocializmus építésének útjáról. Azt hangoztatták, hogy a szocializmusnak nincs egységes modellje, és az egyes országok konkrét feltételeinek függvénye, hogy a társadalomban kialakult érdektagság egypárti vagy többpárti formációban jut-e kifejezésre. Azt viszont elengedhetetlennek tartották, hogy az általános szocialista orientáció fennmaradjon, és elutasították a „burzsoá liberalizmus” minden megnyilvánulását, különösen a párt vezető szerepét megkérdőjelező politikai liberalizációt. Nem helyeselték, hogy Magyarországon az állampárt önkorlátozó politikát folytat, elhibázottnak, sőt veszélyesnek tartották az 1956-os események átértékelését és Nagy Imre rehabilitálását.

Az 1989 tavaszán-nyarán lezajlott pekingi események fordulópontra jelentettek Kína és Magyarország kapcsolatában. Miközben magyar politika a többpárti demokrácia felé haladt, Kínában visszarendeződés következett be. Áprilistól a Tienanmen téren folyamatosan százezrek tüntettek a demokrácia mellett. Május 20-án a hatóságok rendkívüli állapotot vezettek be, majd június 4-én – azon a napon, amikor a lengyelországi választásokon a Szolidaritás elsőpró győzelmet aratott – a hadsereg bevetésével számolták fel a demonstrációt. A pekingi vérontást a kelet-közép-európai

országok közül hivatalosan csak Magyarország ítélte el. A kormány 1989. június 7-én kiadott nyilatkozatában megdöbbenésének adott hangot a „tragikus események” kapcsán, amelyek következtében „nagyon sok ártatlan ember esett áldozatul”. Megállapította, hogy „a magyar nép keserű történelmi tapasztalatok és tanulságok birtokában meggyőződéssel vallja, hogy eszmék és politikai álláspontok ellen fegyverekkel és erőszakkal fellépni értelmetlen és nem vezethet megoldáshoz”, és hangsúlyozta, hogy az „általános alapvető emberi jogok tiszteletben tartása nem lehet kizárólagos belügye egyetlen országnak sem”.

A kétoldalú viszony hőfokát jól mutatja, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvételének 40. évfordulója alkalmából 1989. október 6-án nem az államfő vagy a kormányfő, hanem csak Horn Gyula külügyminiszter küldött üdvözlő táviratot kínai kollégájának. Horn „kölcsonös tiszteleten és érdekeken alapuló viszony”-ként írja le a két ország kapcsolatát, amely „kiállta a hatvanas-hetvenes évek fagypróbáját is”. A távirat nem rejtette véka alá, hogy a két ország között nézetkülönbség van egymás belpolitikai fejleményeinek megítélésében, de nagyra értékelte, hogy Kína nem avatkozik be a magyar belügyekbe. A négy évtized tapasztalataként azt a következtetést vonta le, hogy „magyarok és kínaiak megtanultak a jövőre nézve is egymás hasznára lenni, megelégni a közös munka mind több lehetőségét”.

A reform és nyitás éveiben a magyar–tajvani kapcsolatok is új lendületet vettek. A térségből elsőként Budapesten nyílt Tajpei Kereskedelmi Iroda 1990 tavaszán. A kínai illetékesek tisztában voltak azzal, hogy a KNK nincs abban a helyzetben, hogy fenyegetéssel vagy nyomásgyakorlással megakadályozza a magyar–tajvani kapcsolatfelvételt, de mind gyakrabban és egyre leplezetlenebbül feszegették azt a kérdést, hogy az új magyar politikai vezetés fenn kívánja-e tartani a magyar–kínai kapcsolatok addigi szintjét.

A helyzeten az sem segített, hogy 1989-ben a Tienanmen téri vérengzést követően a hongkongiakban megrendült a bizalom a pekingi vezetés iránt. Miután 1984-ben az Egyesült Királyság és Kína az „egy ország – két rendszer” elv alapján megállapodott Hongkong sorsáról, a hongkongiak aggodalommal figyelték a pekingi eseményeket. 1989 végéig a magyar külügyminisztérium becslése szerint 40–50 ezer fő hagyhatta el a koronagyarmatot, főként vagyonos üzletemberek és jól képzett szakemberek. A hongkongiak nagy része nem telepedett le a célországban, hanem csak útlevelet vásárolt. A legkedveltebb célországok között Kanada, Ausztrália és az Egyesült Államok szerepelt, és lehetőségként felmerült Magyarország is. A magyar vezetés a letelepedni kívánó hongkongiaknak 250 ezer dollár magyarországi befektetését írta elő az ügyintézés gördülékenységének biztosítása érdekében pedig célszerűnek látta egy állami bevándorlási iroda vagy „egy méltányos jutalékért dolgozó magánügynöki iroda”

alapítását is. Az 1990-es választások után az új kormány nem foglalkozott a hongkongiak letelepedési kötvényének ügyével, és nem valósult meg a Csepel-szigetre tervezett kínai negyed sem.

A magyar–kínai kapcsolatokat azonban mindez csak közvetve befolyásolta. A viszony leértékelődésének legfőbb oka az volt, hogy a rendszerváltással a kétoldalú kapcsolatok politikai alapjai megrendültek, a szocializmus építése és a reformközösség mint közös elvi alap megszűnt, az egykor összetartó erő különbségek és ellentétek forrásává vált.

IV. A doktori mű által tárgyalt kérdéskörökben megjelent publikációk

magyarul:

„Kedvező a pillanat, hogy továbblépünk a magyar-tajvani kapcsolatokban’. A budapesti Tajpej Kereskedelmi Iroda megnyitása.” in: *Világtörténet*, 2020/1, 99–118.

„Baráti segítség és önerőre támaszkodás. Magyar geofizikus expedíció Kínában, 1956-1962.” in: *Történelmi Szemle*, 2017/1, 47–75.

„Következetes, kompromisszumok nélküli harcot folytatunk a maoizmus ellen’. Egyeztetett Kína-kutatás és a magyar sinológia.” in: *Világtörténet*, 2013/2-3, 227–258.

„A magyar modell és Kína.” in: *História*, 2012/4, 19–24.

„Kína változik. Úgy látszik, nekünk is változtatni kell.” Magyar–kínai kapcsolatok az 1980-as években. in: *Történelmi Szemle*, 2010/1, 99–124.

„Mi történt a kínaiakkal? Magyar–kínai kapcsolatok, 1956–1966.” in: *Kül-Világ*, 2009/1, 1–25.

„Mi történt a kínaiakkal? Magyar–kínai kapcsolatok, 1956–1966.” in: Hamar Imre – Salát Gergely (szerk.), *Kínai történelem és kultúra. Tanulmányok Ecsedy Ildikó emlékére*. (Budapest: Balassi, 2009), 215–241. (másodközlés)

Kína mellettünk? Kínai külügyi iratok Magyarországról, 1956. Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 2008. pp. 380

„A magyar forradalom szerepe a Kínai Kommunista Párt politikájában.” in: Rainer M. János – Somlai Katalin (szerk.), *1956-os Intézet – Évkönyv 2006–2007*. (Budapest: 1956-os Intézet, 2007), 154–176.

„Csak kézfogás van, ölelés nincs’ – A kínai–szovjet kapcsolatok normalizálása a nyolcvanas években.” in: *Külügyi Szemle*, 2007/4, 312–333.

„Kína.” in: Békés Csaba (szerk.), *Evolúció és revolúció. Magyarország és a nemzetközi politika 1956-ban*. (Budapest: 1956-os Intézet–Gondolat, 2006), 111–154.

„A magyar forradalom és Kína.” in: *História* 2006/10, 29–31.

„Sok figyelés, kevés beszéd. Kínai külügyi iratok, 1956. október 23.–november 4.” in: *Történelmi Szemle*, 2006/3–4, 359–387.

„Az SZKP XX. kongresszusának hatása a magyar–kínai kapcsolatokra.” in: *Múltunk*, 2006/2, 235–256.

„Kína és Magyarország, 1959.” (Sárdy Lóránttal) in: *História*, 2003/5–6, 47–49.

angolul:

“We Are Waging a Consistent, Uncompromising Struggle Against Maoism?: Coordinated Research on Modern China in the Soviet Bloc – a Hungarian Perspective.” in: Michael Brose, Antonina Łuszczkiewicz (eds.) *Sinology in the Cold War* (London: Routledge, 2022) (kiadásra elfogadva, megjelenés előtt)

“Friendly Assistance and Self-reliance: Hungarian Geophysical Expedition in China, 1956-62.” in: *Journal of Cold War Studies*, 2021/4 (kiadásra elfogadva, megjelenés előtt)

“There is no anti-Soviet communism and never will be.” Sino-Hungarian Relations during the last years of Mao Zedong.” in: Enrico Fardella, Charles Kraus, Christian Ostermann (eds.) *Same Dreams, Different Beds: Sino-European Relations and the Transformation of the Cold War*. (Stanford: Stanford University Press) (kiadásra elfogadva, megjelenés előtt)

“The Soviet Bloc and China’s Global Opening-up Policy during the Last Years of Mao Zedong.” in: James Mark, Artemy M. Kalinovsky, Steffi Marung (eds.) *Alternative Globalizations*. (Bloomington: Indiana University Press, 2020), 80–99.

Beyond the Kremlin’s Reach? Eastern Europe and China in the Cold War era. Cold War History Special Issue, 2018/3, ed. by Peter Vamos with Jan Zofka and Sören Urbansky, pp. 128.

“Beyond the Kremlin’s Reach? Eastern Europe and China in the Cold War era.” in: *Cold War History*, 2018/3, 251–256. (with Jan Zofka and Sören Urbansky)

“A Hungarian Model for China? Sino-Hungarian Relations in the Era of Economic Reforms, 1979-1989.” *Cold War History*, 2018/3, 361–378.

China and Eastern Europe in the 1980s: A Hungarian Perspective. Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars, Cold War International History Project, 2016, e-Dossier No. 69. <https://www.wilsoncenter.org/publication/china-and-eastern-europe-the-1980s-hungarian-perspective>

“The Tiananmen Square “Incident” in China and the East Central European Revolutions.” in: Wolfgang Mueller, Michael Gehler, Arnold Suppan (eds.), *The*

Revolutions of 1989. A Handbook. (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2015), 93–111.

“From Reconciliation to Estrangement: Relations between China and Eastern Europe.” in: Lorenz M. Lüthi (ed.), *The Regional Cold Wars in Europe, East Asia, and the Middle East: Crucial Periods and Turning Points.* (Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2015), 314–337.

“The Sino-Soviet Split and China’s Relations with Eastern Europe.” in: Enrico Fardella, Christian F. Ostermann, Charles Kraus (eds.), *Sino-European Relations During the Cold War and the Rise of a Multipolar World.* (Washington, DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2015), 11–14.

Documents on Sino-Hungarian Relations. in: Enrico Fardella, Christian F. Ostermann, and Charles Kraus (eds.), *Sino-European Relations During the Cold War and the Rise of a Multipolar World.* (Washington, DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2015), 381–384, 443–451, 531–537, 542–551.

“The Historical Roots of “Traditionally Good” Sino-Hungarian Bilateral Relations: Myth or Reality?” in: Liu, Zhiqing; Zhang, Jun (szerk.), *The Collected Works at the Symposium on China Studies 2015* (Beijing, China Youth Press, 2016). 173–182.

Chinese Foreign Ministry Documents on Hungary, 1956. Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars, Cold War International History Project, 2014, e-Dossier No. 50. <http://www.wilsoncenter.org/publication/chinese-foreign-ministry-documents-hungary-1956>

The Interkit Story: A Window into the Final Decades of the Sino-Soviet Relationship. By James Hershberg, Sergey Radchenko, Péter Vámos and David Wolff (Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars, Cold War International History Project, 2011). Working Paper No. 63. pp. 152 <http://www.wilsoncenter.org/publication/the-interkit-story>

“Only a Handshake but no Embrace: Sino-Soviet Normalization in the 1980s.” in: Bernstein, Thomas P. – Li, Hua-yu (eds.), *China Learns from the Soviet Union, 1949-present.* (The Harvard Cold War Studies Book Series, Rowman and Littlefield, 2009). 79–104.

“Much Listening, Little speaking: Chinese Foreign Ministry Documents on the 1956 Hungarian Revolution, 23 October – 4 November 1956.” (Excerpt) in: *Inside China’s Cold War. Cold War International History Project Bulletin*, Issue 16, Fall 2007/Winter 2008, 338–340. http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/CWIHPBulletin16_p3.pdf

Sino-Hungarian Relations and the 1956 Revolution. (Washington, D.C.: Woodrow Wilson International Center for Scholars, Cold War International History Project, 2006). Working Paper No. 54. pp. 44 <http://www.wilsoncenter.org/publication/sino-hungarian-relations-and-the-1956-revolution>

kínaiul:

东欧各国社会主义制度转型档案文献编目, 9 kötet, főszerkesztő: 沈志华 Shen Zhihua, szerkesztő: Vámos Péter. (北京: 社会科学文献出版社, 2019).

“只握手而不擁抱: 1980年代的中蘇關係正常化” in: 白思鼎 Bernstein, Thomas P. – 李華鈺 Li, Hua-yu (szerk.), 中國學習蘇聯 1949 年至今 (Hong Kong: The Chinese University Press, 2019), 87–112.

“中匈关系 “自古友好” 的历史根源: 杜撰还是事实?” in: 刘稚清 Liu Zhiqing – 张军 Zhang Jun (szerk.), 2015 “汉学与当代中国” 座谈会文集 *The Collected Works at the Symposium on China Studies 2015* (北京: 中国青年出版社, 2016), 173–182.

新史料·新发现: 中国与苏东关系. (szerk.: 黄立芾 Huang Lifu – 王俊逸 Vámos Péter – 李锐 Li Rui, (北京, 社会科学出版社, 2014), pp. 23+478

“前言” 黄立芾 Huang Lifu – 王俊逸 Vámos Péter, in: 黄立芾 Huang Lifu – 王俊逸 Vámos Péter – 李锐 Li Rui (szerk.), 新史料·新发现: 中国与苏东关系. (北京, 社会科学出版社, 2014), 1–23.

“冷战后半阶段中匈关系的架构” (The Framework of Sino-Hungarian Relations in the second half of the Cold War), 黄立芾 Huang Lifu – 王俊逸 Vámos Péter – 李锐 Li Rui (szerk.), 新史料·新发现: 中国与苏东关系 (北京, 社会科学出版社, 2014), 238–256.

黄立芾、王俊逸 (Vámos Péter): “兄弟、对手、伙伴. 新史料·新发现: 中国与苏联东欧国家关系国际研讨会文集前言” in: 冷战国际史研究 (*Cold War International History Studies*), Vol. 17, 2014, 153–175.

“从和解到疏远: 1980年代后期的中国与东欧国家关系” in: 冷战国际史研究 (*Cold War International History Studies*), Vol. 13, 2012, 27–55.

“苏联集团国家有关中国和对华国际文件节选” by James Hershberg, Sergey Radchenko, Péter Vámos, and David Wolff, in: 冷战国际史研究 (*Cold War International History Studies*), Vol. 12, 2012, 283–365.

“对华国际真相：揭开中苏关系最后阶段的史实” by James Hershberg, Sergey Radchenko, Péter Vámos, and David Wolff, in: 冷战国际史研究 (*Cold War International History Studies*), Vol. 12, 2012, 1–31.

“中苏关系正常化过程中的中国与东中欧关系” in: 沈志华 – 李滨 (Douglas A. Stiffler) (szerk.): 脆弱的联盟：冷战与中苏关系 (北京：社会科学文献出版社, 2010), 482–506.

“1956–1966 年匈中关系的变化——来自匈牙利档案馆的有关材料” in: 冷战国际史研究 (*Cold War International History Studies*), Vol. 8, 2009, 381–407.

németül:

“Im Schatten Moskaus: Die ungarisch-chinesischen Handelsbeziehungen während des Kalten Krieges.” in: Felix Wemheuer (hrsg.) *Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung 2020: Machterhalt durch Wirtschaftsreformen. Chinas Einfluss auf die sozialistische Welt.* (Berlin: Metropol Verlag, 2020), 173–192.